

“Saddi Iskandariy” Dostonida Iskandar Obrazing Gavdalanishi Va Uning Hikmatlarda Oqilligi Xususida

Shodiya Otanazarova¹

Annotatsiya: Sharq mumtoz adabiyotida an’anaviy obrazlar mavjud bo’lib, ular hikoya, afsona, doston va umuman ijod namunalari takrorlanadi va barchaga ma’lum va mashhur bo’lib kelgan. Bunday obrazlardan biri Iskandar Zulqarnayn obrazidir. Iskandar Yaqin va O’rta sharq mamlakatlari adabiyoti va tarixiy kitoblari Iskandar Zulqarnayn, Iskandar Rumi, Iskandar Maqdon, Iskandar Maqduuniy nomlari bilan atalib kelinadi.

Kalit so’zlar: Sharq mumtoz adabiyotida, Iskandar Zulqarnayn, Iskandar Rumi, Iskandar Maqdon, Iskandar Maqduuniy, Alisher Navoiy, “Saddi Iskandariy”, doston.

KIRISH

O‘zbek adabiyotida ham Iskandar obrazi alohida o‘ringa ega. Bu obrazning adabiyotimizga kirib kelishida Alisher Navoiyning “Saddi Iskandariy” dostoni muhim ahamiyat kasb etadi. Navoiyning yozgan dostonidagi ba’zi bir kichik faktlar garchi xato bo‘lsa-da, bora-bora tarixiy haqiqat sifatida qabul qilinishi ham bu dostonning naqadar yetukligini hamda ta’sir doirasi keng ekanligini ko‘rsatadi.

Hajman eng yirik va “Xamsa” dostonlarini umumlashtirib, xotimalab bergan bu dostonida Navoiy o‘zidan oldingi salafлари va boshqa tarixiy asarlardagi Iskandar obrazini jamlaganini sezish mumkin. Hozirgi kunga qadar Iskandar obrazining kelib chiqishi haqida turli xil qarashlar mavjud. Dastavval, ushbu qarashlar haqida to‘xtalib o‘tamiz:

- Iskandar Zulqarnayn – bu Qur’oni Karimning “Kahf” surasida nomi keltirilgan payg‘ambar;
- Iskandar Zulqarnayn – bu Makedoniyalik Aleksandr;
- Iskandar Zulqarnayn – bu Misrlik hukmdor;
- Iskandar Zulqarnayn – bu Doro II ning o‘gli;
- Mushtarak qarashlar – ya’ni barchasi bir shaxs deb qaraluvchi umumiy fikrlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Iskandarning Arastudan, insonlarning bahor tabiatiga va gullarga ishqiboz bo‘lmog‘i nimadan, deb so‘ragani. Arastuning hikmat-bilimdonlik bahoridan javob shabadasini yetkazgani

Yana falakdek baland martabali shoh so‘radiki:

“Ey charxning ishkali muammolarini yechuvchi ustoz! Har qachon fasli bahor bo‘lsa, katta-kichik – hamma jinsdagi insonlar shod-u xurram bo‘lib, har qayonga borishni orzu qilib qoladilar. Qish odam ko‘nglini g‘unchadek tang qilsa, bahordan u guldek ochiladi. Bu faslda odame-xushnud bo‘lib ketishlariga nima?”

Barcha ilm va fanlarni xabardor olim bu savolga shunday javob berdi:

“Ey nafasi kishiga ruh bag‘ishlovchi Iso payg‘ambarga o‘xshash qutlug‘ zot! Sen bergan savol haqida el-ulus ko‘p fikr yuritgan bo‘lib, buning barchasidan oliy maqom shoh xabardordir .

¹ Urganch davlat universiteti, O‘zbek filologiyasi fakulteti, 3-kurs talabasi

Bu faslda odam tabiatining ochilib ketishi faqat gulga qiziqish, chamanzorlardan zavqlanish bilan chegaralanmaydi. Boshqacharoq aytganda, asli gap bunda emas. Modomiki shoh buni bilishni istar ekanlar, gap nimada ekanligini aytaman.

Yer yuzi va undagi odamlarning tabiati to‘rt unsurga bo‘linadi: issiq, sovuq, ho‘l va quruq; bu esa o‘t va suv, yer va tuproq demakdir. Inson mana shu unsurlardan tarkib topgan bo‘lib, unga dunyodagi barcha xalqlar tan beradi. Buning biriga tabiblar “quruq-issiq” deb nom qo‘ydilar; ikkinchisini esa “sovuq” deb atadilar; uchinchisiga “quruq-ho‘l” deb nom qo‘ygan bo‘ladilar.

Kishi tabiati yuqoridagi to‘rt unsurdan tashkil topgani kabi, yer yuzidagi tabiat ham to‘rt faslga bo‘linadi. Fasli bahor bulardan biri bo‘lib, uning tabiati “ho‘l-quruq”dir.

Kishining tabiiy hayoti yana uchga bo‘linib, uch xil sifat kasb etadi. Bu uch sifat kasb etadi. Bu uch sifat – safro, savdo, balg‘am deb ataladi, shuningdek, ruh tabiati ham shunga qo‘shiladi.

Shubhasiz, joni bo‘lgan har kimsa imkoniyati boricha hayot yurishni istaydi. Shu jihatdan bahor fasli yoqimli bo‘lib, el bu paytda beixtiyor shavq-zavqqa to‘ladi. Bahor havosidan kishi ruhi parvarish topadi, shuning uchun ham bu fasl kelishi bilan tabiat beixtiyor odamni o‘ziga tortadi...²

Dono masalni shu kabi tahlil qilib bergach, shoh jismiga toza ruh kirgandek bo‘ldi.

XULOSA

Demak, “Saddi Iskandariy” dostonidagi Iskandar obrazi barcha rivoyat, afsona tarixiy voqealar va Navoiyning hayolot olamiga tegishli bo‘lgan umumiy obraz, ya’ni adolatpesha, mukammal shoh obrazidir.

REFERENCES

1. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to‘plami. 20 tomlik. 11-tom. Saddi Iskandariy. – T.: Fan, 1993.
2. Alisher Navoiy. “Tarixi mulki Ajam”. Elektron variant.
3. Alisher navoiy. “Tarixi anbiyo va hukamo”. Elektron variant.
4. Rabg‘uziy Nosiruddin Burhlnuddin. Qisasi Rabg‘uziy. Ikkinchi kitob. – T.: Yozuvchi, 1991.
5. Qur’oni karim. O‘zbekcha izohli tarjima / Tarjima va izohlar muallifi Alouddin Mansur. – T.: Cho‘lpon, 1992

² Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to‘plami. 20 tomlik. 11-tom. Saddi Iskandariy. – T.: Fan, 1993.

